

HARJU
MAAKOHUS

Pr Liisa-Ly Pakosta
Justiits- ja digiministerium
info@justdigi.ee

Teie 20.12.2024 nr 8-1/8962-1

Meie 21.01.2025 nr 6-3/25-10

**Arvamus kohtute seaduse ja teiste
seaduste muutmise seaduse eelnõule
(kohtuhaldusmudel)**

Lugupeetud justiits- ja digiminister

Täna võimaluse eest esitada arvamust kohtute seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõule (kohtuhaldusmudel).

Eelnõuga tutvumise järgselt laekus Harju Maakohtu kohtunikelt alljärgnevaid arvamusi.

Üldised märkused

Kohtusüsteemi ja kohtunike töö ümberkujundamiseks on aastatel 2023 ja 2024 koostatud mitmeid väljatöötamiskavatsusi (VTK) ja eelnõusid. Harju Maakohus on 2024. aastal andnud arvamusi 11 eelnõu ja väljatöötamiskavatsuse kohta, mis puudutavad kohtute tööd ja menetlusseadustike muudatusi. Jääme varasemalt esitatud arvamuste juurde.

Kohtuhalduse muudatused

Avaliku võimu teostamisel on äärmiselt oluline, et erinevate asutuste ja organisatsioonide pädevus oleks määratletud võimalikult selgelt ja ühemõtteliselt. Avalikku võimu saab teostada üksnes seaduse alusel ja seadusega sätestatud pädevuse piires.

Eelnõuga antakse kohtuhalduse pädevused valdavas osas Justiits- ja digiministeeriumilt üle kohtusüsteemile. Kohtuhalduse- ja arenduse üleandmine kohtute haldus- ja arendusnõukogule (KHAN) on tervitatav. KHANi pädevusse jäävad kohtuorganisatsiooni ja selle territoriaalset struktuuri, kohtunike arvu ja maakohtu rahvakohtunike arvu ja tasu ning kohtunikuabide arvu kehtestamine. KHAN saab olema kohtuhalduse strateegilise tasandi otsustuskogu, mis hakkab suunama kohtute arendamist ja haldamist. Arendamine ja haldamine saab toimuda üksnes siis, kui selleks on olemas piisavad eelarvelised vahendid, õigusraamistik (või selle muutmise võimalus) ning piisav inimressurss

Avaliku võimu teostamisel ja valdkonna arendamiseks on oluline ka poliitilise vastutuse olemasolu. Olukorras, kus täitevvõim enam poliitilist vastutust kohtusüsteemi eest ei kannab, tuleb see vastutus anda Riigikogule. Kohtute arengusuunad võiks kinnitada KHANi asemel Riigikogu. See seoks Riigikogu ka eelarve läbirääkimiste protsessis enda seatud eesmärkidega ja tagaks poliitilisele vastutusele lisaks ja eelarvelise vastutuse süsteemi arengu ees.

Eelnõuga sätestatakse KHANni kohtunikest liikmete valimise kord, kuid ei sätestata nende pädevusnõudeid, vaid jäetakse see KHANi otsustada. Seaduse tasandil võiks siiski määratleda ära mingisugusedki kvalifikatsiooninõuded või isikuomadused/kogemuse, mis isikul olema peab. Praeguse KHANi pädevus piirdub sisuliselt arutatud teemade teadmiseks võtmisega ning üksnes üksikutele juhtudel võtab KHAN vastu sisulisi otsuseid. Tulevase KHANi pädevuses saab olema strateegiline kohtusüsteemi juhtimine ning seega peavad KHANi liikmetele olema juhtimiskogemused ning võime näha suurt pilti. KHANi liikmed valitakse kohtunike täiskogul, mis tähendab, et puudub praktiline võimalus kandideerijatel kampaania tegemiseks ja valijatel kandidaatide pädevus kontrollimiseks. Valimised teadupärast on tihti emotsionaalsed, valitakse inimene, kes on meeltnõõda, mitte ei arvestata tema oskustega.

Täpsustamist vajab KHANi pädevus riigieelarve läbirääkimistel st kas riigieelarve läbirääkimistel Riigikoguga esindab kohtuhaldust, ja eelarvetehniliselt on riigiasutuseks, KHAN, KHT või kohtud. Vähemalt seletuskirjas võiks täpsemalt selle lahti kirjutada.

Kindlasti peab minema KHANile ja KHTile üle kohtute IKT arendamisega seotud võimekus ja eelarve. Tänapäeval ei ole võimalik avaliku võimu teostamist vaadata lahus tehnoloogilistest lahendustest. Kohus ei saa olla tark tellija, kui ei ole eelarvet, mille eest tellida ja sisulist arendusvõimekust. Minimaalselt peaks KHTile minema IKT tellimise roll.

Kohtuhaldusteenistuse (KHT) loomine

KHT-le juba tsentraliseeritud tugiteenuste üleandmine ning kohtudirektori poolt täidetavate ülesannete täitmine võiks üle minna järk-järgult. Oluline on, et süsteemi arendamiseks vajalik analüüsivõimekus samuti KHT-le üle läheks. Seletuskiri võiks vähemalt täpsustada, millised ametikohad ja funktsioonid Justiits- ja digiministeeriumist KHT-le üle lähevad, sest kohtute haldamise ja arendamisega tegelevad praegu lisaks kohtute talitusele ka muud Justiits- ja digiministeeriumi osakonnad ja talitused.

Kohtus õigusemõistmisega otseselt seotud personal peab olema kohtu, mitte KHT hinge kirjas st sekretärid peavad alluma kohtu esimehele, mitte KHT-le. Sekretäride töö ei ole tugiteenus, vaid see on vahetult seotud õigusemõistmisega, neil on oma pädevus menetlustoimingute tegemisel. Samuti peab olema kohtu esimehel paindlikus korraldada kohtus tööd, mitte läbi KHT-e direktori. Õigusemõistmise korrakohane toimimine peab olema tagatud igal ajal ja igas olukorras ning kohtu esimehel peab olema paindlik võimalus tööd kiiresti ümber korraldada sh maksta inimestele lisatasu vms.

Maakohtu esimehe nimetamine

On tervitatav, et reguleeritakse kohtu esimehe valimine ja tema pädevuse kriteeriumid. Võiks võimaldada ka ringkonnakohtu esimeheks saada maakohtu kohtunikul.

Kohtuniku töötamine osajaga ning töökoormuse vähendamine

Kohtuniku osalise töötamise võimaldamine on tervitatav. Selguse mõttes võiks teha vahet kohtuniku töökoormusel paragrahvi 37¹ lg 1 täiendatava punkti 3 mõttes ja paragrahvi 37 lg 1³ mõttes. Esimesel juhul töötab kohtunik osalise koormusega ja saab selle võrra ka vähem palka. Teisel juhul vähendatakse kohtuniku õigusemõistmisega seotud töökoormust ning tema palga suurus ei vähene. Praegu on mõlema sätte pealkirjas töökoormuse vähendamine.

Lisaks peaks eelnõusse panema ka 2023. aasta sügisel VTK-s välja pakutud kohtuniku ametitegevuse piirangute leevenduse. Ei ole kuidagi põhjendatud, et osad VTKs tehtud ettepanekud lähevad sisse ja osad mitte. Ametipiirangute leevendamisele oli kohtunikukonnas suur toetus.

Paragrahvi 38 lg 3 juures võiks sätestada ka eetikanõukogu liikmete valimise. Praeguses seaduses ei ole eetikanõukogu olemasolu sätestatud, kuigi see eksisteerib.

2023. aasta sügisel koostatud ja arvamuste avaldamiseks saadetud VTK-s käsitleti nii ametipiirangute, osajaga töötamise kui ka vanusepiirangute küsimusi. Praeguses eelnõus on ametipiirangute leevendamine välja jäänud. Pole selge, miks on sisse läinud üksnes osajaga töötamine ja vanusepiirangu täpsustus. Kohtunike ametipiirangute leevendamine olukorras, kus kohtunikule ei ole ette nähtud enam sotsiaalseid tagatise pensioni näol, on äärmisel oluline.

Kohtu töökord

Paragrahvi 42 lõige 1 muudetakse ja sõnastatakse nii, et esimese ja teise astme kohtu töökorraldus nähakse ette kohtu kodukorras. Kodukorra kehtestab kohtu esimees, kuulates eelnevalt ära kohtu üldkogu arvamuse.

Vähemalt seletuskirja tasemel võiks selgitada, kuidas on kohtu esimees, kes vastutab õigusemõistmise korra kohase toimimise eest, õigustatud nõudma KHT-lt tasemel teenuseid.

On mõistlik anda kohtuniku teenistusvanuse tõstmine KHANi pädevusse.

Eelarve küsimused

Kohtuhaldusteenistuse eelarve ja Riigikohtu eelarve võetakse vastu riigieelarve seaduses sätestatud korras. Eelarvetehniliselt tuleb seletuskirjas selgitada, kas riigieelarve seaduse mõttes on asutuseks KHAN, KHA või kohtud. KHAN ei saa iseseisvalt olla riigieelarveline põhiseaduslik institutsioon. Riigiõiguslikult on oluline, kes on eelarve hoidjaks ja kes nn allasutuseks. Kui eelarve asutuseks on KHT, siis on kohtud selle allasutused.

Seletuskiri on väga napolisõnaline ning jääb selgusetuks, kes siiski Riigikoguga läbi räägib, millised ja kellel on volitused riigieelarve ettevalmistusel suhelda Rahandusministeeriumiga. Samuti tuleb seletuskirja tasandil selgitada, millised praegu Justiits- ja digiministeeriumi eelarves olevad summad ikkagi kohtutele üle lähevad. Justiits- ja digiministeeriumis eelarves on kohtute eelarve, mis on otseselt kohtusega seotud kulud, kuid on ka muud Justiits- ja digiministeeriumi funktsioonid, mida Justiits- ja digiministeerium täidab oma eelarvest kohtute arenduseks. Ka see raha tuleb eelarvega üle anda. Samuti tuleks konkreetselt määratleda funktsioonid, mida vastava eelarve summa raames üle antakse.

Kohtuhaldusteenistuse eelarve koosneb esimese ja teise astme kohtute ning Kohtuhaldusteenistuse eelarvetest. Seletuskirjast ei selgu, millisel määral on kohtu esimehel võimalik eelarvet käsutada.

Teenistuslik järelevalve

Paragrahvi 45 lõige 3 muudetakse ja sõnastatakse nii, et kohtuteenistujate üle teostab järelevalvet kohtu esimees ja kohtuhaldusteenistujate üle teostab järelevalvet KHT direktor. Seletuskirjast ei selgu, millised on kohtu esimehe võimalused kontrollida KHT poolt pakutud tugiteenuste täitmise kvaliteeti ja töö sisu sh näiteks kohtu andmekogude kasutamist KHT teenistujate poolt.

Rakendussätted ja ajaraam on väga optimistlik. Uue KHANi tööle hakkamiseks on vajalik korraldada kaks täiskogu. Esmalt on vaja kinnitada täiskogul KHANi kandideerimise kriteeriumid ja siis valida KHANi liikmed.

Riigivastutuse seaduse muutmine

Eelnõu sätestab, et edaspidi esitatakse riigivastutuse seaduse alusel kahjuhüvitamise avaldused KHT-le. Eelnõust jääb selgusetuks, millisest eelarvest hüvitised välja makstakse. Kas KHT-l on võimalik esitada taotluseid riigieelarvet lisaraha saamiseks, kui selline vajadus tekib.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja teiste menetlusseaduste muutmine

Lisada nimekirja, et KHANi poolt kehtestatakse ka kohtuotsuse ja määruse ning kohtute kirjalangi vorm. Seda ei ole siiani tehtud ja ühtne identiteet on vajalik.

Muud küsimused

Kohtute tõhusama toimimise valguses on vajalik lisaks haldusmudeli muutmisele muuta kiiremas korras ära ka kohtualluvuse küsimused. Tsiviilasjades tuleks alustada vähemalt teatud võlaõiguslike nõuete puhul asjade üleriigilist jagamist. Näiteks teenuseosutamise lepingutest ja tarbijakrediidist tulenevad nõuded võiks olla üldises jagamises. Laiemalt võiks mõelda ka teatud hagita asjade andmist üleriigilisesse jagamisse. On terve rida hagita menetluse asju, mida kohus menetleb kirjalikult – üleskutsemenetlus, täiturite peale kaebused, pärandi hooldaja määramine.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Astrid Asi
kohtu esimees